

Szkolne krajoznawstwo a turystyka solidarnościowa

■ Ostatnie powodzie, które dotknęły Polskę, a zwłaszcza sudeckie i karpackie gminy, obudziły w społeczeństwie głęboką potrzebę niesienia pomocy. Różnorodne formy wsparcia – zarówno materialne, jak i finansowe – podkreśliły znaczenie solidarności, jednak pozostawiły pytanie: w jaki sposób jeszcze skuteczniej wspierać osoby najbardziej poszkodowane? Odpowiedzią na tę wątpliwość staje się idea „Podróżuj i wspieraj”. To przesłanie stanowi fundament turystyki solidarnościowej, której celem jest łączenie odkrywania świata z aktywnym zaangażowaniem w pomoc potrzebującym.

dr Dawid Abramowicz

Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Turystyka solidarnościowa to wyjątkowa forma turystyki zrównoważonej, która łączy odkrywanie nowych miejsc z troską o środowisko przyrodnicze, lokalne społeczności i ich gospodarkę. Opiera się na kluczowych zasadach zrównoważonego rozwoju, takich jak wspieranie społeczności i gospodarki odwiedzanych regionów, przy uwzględnianiu kwestii ochrony przyrody. To niezwykle sposób podróżowania, który nie tylko pozwala cieszyć się turyście z poznawanych ciekawych miejsc, ale również daje satysfakcję z budowania solidarności – zarówno z naturą, jak i z ludźmi dotkniętymi różnymi wyzwaniami.

Istnieje wiele powodów odbywania podróży o charakterze solidarnościowym. Najczęściej są to wyjazdy do miejsc, w których odczuwalne są skutki ekstremalnych zjawisk atmosferycznych i hydrologicznych, w tym powodzi, suszy, gwałtownych wiatrów, skutków działań wojennych, czy kryzysów ekonomicznych. Wyjątkowym przykładem turystyki solidarnościowej było ożywienie turystyki po pandemii COVID-19, kiedy to wiele sektorów gospodarki, a tym samym przedsiębiorcy oczekiwali wsparcia wynikającego z ekonomicznych korzyści podróży.

Wyjazdy te uwzględniają również miejsca, w których lokalne społeczności zgłaszają potrzebę innych form pomocy, m.in. tworząc centra wolontariatu. W tym sensie turystyka solidar-

nościowa pomaga przekształcić branżę turystyczną w bardziej odpowiedzialną i zrównoważoną. Angażując osoby przyjezdne, wspiera się rozwój regionów, które nie mają możliwości stworzenia infrastruktury dla turystyki masowej. Turyści „solidarnościowi” poprzez wydatki ponoszone w odwiedzanym miejscu (koszty zakwaterowania, wyżywienia, lokalne podatki) mogą przekazywać pomoc zarówno przez zakup lokalnych pamiątek – rękodzieła, rzemiosła, lokalnych produktów użytkowych, gastronomicznych, leczniczych, jak również bezpośrednio włączając się w akcje o charakterze wolontaryjnym. Ta forma pomocy łącząca podróż z wolontariatem uzyskała swoją nazwę – volountourism.

Inną, znacznie mniej popularną formą turystyki solidarnościowej jest organizowanie wyjazdów turystycznych dla osób potrzebujących. Oprócz wymienionych korzyści związanych z turystyką solidarnościową należy zwrócić uwagę na to, że tego typu turystyka zamiast przyjmować formę „eksploatacji” (często generując tzw. dysfunkcje turystyki), staje się siłą do zmian, wyjątkowo potrzebną lokalnym społecznościom.

Przykładami turystyki solidarnościowej będą wszystkie wyjazdy turystyczne motywowane chęcią niesienia wsparcia jakkolwiek dotkniętym społeczeństwom obszarom. Biorąc pod uwagę powodzie w Polsce, liczne organizacje i przedsiębiorcy zachęcali do nieodwoływania zaplanowanych wcześniej wyjazdów, a także na bieżąco udostępniano informacje o otwartych muzeach, hotelach, dostępnych obszarach, gdzie możliwe jest bezpieczne uprawianie turystyki.

Przykładem jest opublikowana Lista Dostępności Dolnośląskich Atrakcji Turystycznych (www.dolnyślask.travel.pl), które można było bezpiecznie odwiedzać w trakcie powodzi. W województwie opolskim natomiast zorganizowano 11 października 2024 r. w Prudniku koncert dobroczynny „Gramy dla Powodzian”, podczas którego zorganizowano zbiórkę dla najbardziej poszkodowanych (www.visit.opolskie).

Innymi przykładami wspierania turystyki solidarnościowej są projekty wspierające wyjazdy osób ze szczególnymi potrzebami (np. osoby z niepełnosprawnościami, młodzież dotknięta wykluczeniami, dzieci z domów dziecka, osoby starsze). Przykładem takiego działania jest Program Rozwoju Turystyki Społecznej Ministerstwa Sportu i Turystyki, ogłoszony 1 września 2023 r., którego celem jest promowanie aktywności fizycznej w społeczeństwie i umożliwienie osobom ze szczególnymi potrzebami korzystanie z rekreacji i turystyki (www.mir.org.pl).

W tym kontekście warto również wymienić działania w ramach inicjatywy „(Po)łączą nas góry – razem rozwijamy turystykę społeczną”. W 2024 r. zorganizowano m.in. wyjazdy turystyczne w góry dla osób z niepełnosprawnościami czy projekt „Wolontariat dla Powodzian” (www.laczanasgory.pl), a także działania Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego polegające na zorganizowaniu w 2022 r. kongresu „Turystyka społeczna a jakość życia”, który stanowił przestrzeń dyskusji, propozycji działań w zakresie turystyki solidarnościowej (www.turystykaspoleczna.pttk.pl).

Podstawa programowa a solidarność społeczna

Szkolna podstawa programowa z geografii stwarza warunki zarówno do podejmowania tematyki w zakresie solidarności społecznej, a także do organizowania turystyki solidarnościowej. Można w niej odnaleźć wyraźne powiązania tej tematyki z celami kształcenia, między innymi w zapisach odnoszących się do: „poznania zróżnicowanych form działalności człowieka w środowisku, ich uwarunkowań i konsekwencji oraz dostrzeżenie potrzeby racjonalnego gospodarowania zasobami przyrody”, czy „określenia prawidłowości w zakresie przestrzennego zróżnicowania warunków środowiska przyrodniczego oraz życia i różnych form działalności człowieka”.

Warto zwrócić uwagę na zapisy celów kształcenia podstawy programowej odnoszące się do: „integrowania wiedzy przyrodniczej z wiedzą społeczno-ekonomiczną i humanistyczną” czy „podejmowanie nowych wyzwań oraz racjonalnych działań prośrodowiskowych i społecznych” oraz „podejmowanie konstruktywnej współpracy i rozwijanie umiejętności komunikowania się z innymi”. Wymienione cele kształcenia na poziomie wiedzy i umiejętności dopełnione są celami odnoszącymi się do kształtowania postaw, przede wszystkim „rozwijania w sobie poczucia tożsamości oraz wykazywanie postawy patriotycznej, wspólnotowej i obywatelskiej”.

W odniesieniu do szczegółowych treści nauczania i wymagań szczegółowych, oprócz celów o charakterze poznawczym (poznanie własnego regionu, innych regionów i krajobrazów Polski, Europy i świata), realizowane treści mogą dotyczyć w przypadku szkoły podstawowej np. przedstawiania metod ochrony przeciwpowodziowej oraz określania wpływu zabudowy obszarów zalewowych i tworzenia sztucznych zbiorników wodnych na występowanie i skutki powodzi (XI.1) czy projektowania trasy wycieczki krajoznawczej (XII.5).

Podstawa programowa na poziomie szkoły podstawowej uwzględnia też zagadnienia współczesnych problemów i wyzwań przyrodniczych, społeczno-kulturowych i gospo-

darczych współczesnego świata, które mogą stanowić punkt wyjścia do rozważań nad obszarami dotkniętymi m.in. ekstremalnymi zjawiskami atmosferycznymi czy wojną (np. XIV.10, XV.5, XVI.2).

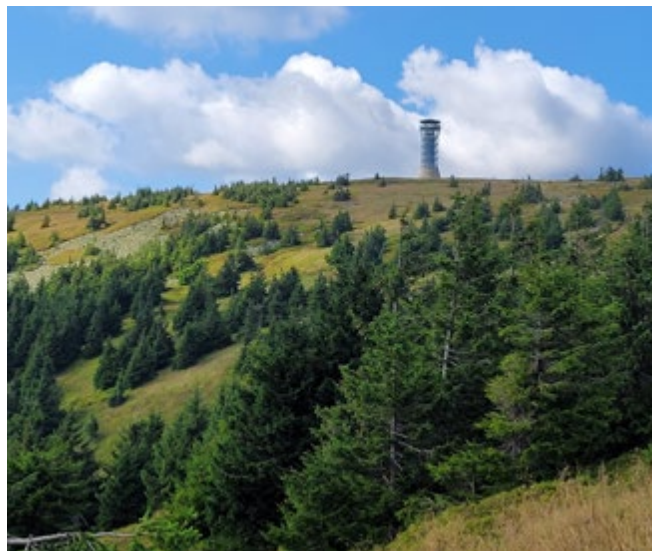
Natomiast w przypadku podstawy programowej na poziomie szkoły ponadpodstawowej treści mogące być punktem wyjścia do dyskusji lub organizowania turystyki solidarnościowej dotyczą m.in.: wyjaśniania znaczenia usług turystycznych w rozwoju społeczno-gospodarczym (XII.3), identyfikacji konfliktów w relacjach człowiek-środowisko i zrozumienia potrzeby rozwiązywania ich zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju (XIII.8), analizy wskaźników rozwoju krajów (VII.7).

Z kolei najważniejszymi zapisami motywującymi do podejmowania omawianej tematyki jest „formułowanie i weryfikowanie hipotezy dotyczącej przyczyn ubóstwa, proponowanie działań na rzecz ograniczania biedy i wykluczenia społecznego w Polsce oraz wykazywanie znaczenia solidarności społecznej w rozwiązywaniu tego problemu” (XV.10), a także „dostrzeżenie wartości partycypacji społecznej w działaniach na rzecz rozwoju lokalnego i regionalnego, w tym poprawy jakości życia”.

Wydaje się, że przytoczone zapisy powinny wprost zachęcać nauczycieli geografii do podjęcia refleksji nad tym, by korzystając z możliwości organizacji wycieczek klasowych, szkolnych wybierać takie obszary, które umożliwią uczniom kształtowanie celów wychowawczych zawartych m.in. w podstawie programowej: ukazanie znaczenia solidarności społecznej, potrzeby zaangażowania, partycypacji społecznej oraz przyjmowania postaw obywatelskich. Tego typu wycieczki nawiązują do tradycyjnej idei szkolnego krajoznawstwa.

Krajoznawstwo szkolne

Według zaproponowanej przez Polskie Towarzystwo Krajoznawcze w 1935 r. definicji, krajoznawstwo jest ruchem społecznym o wielokierunkowym działaniu. Z jednej strony istotą funkcjonowania krajoznawstwa jest szerzenie wśród dorosłych i młodzieży wiedzy o przyrodzie oraz kulturze (zarówno materialnej, jak i duchowej) ojczystego kraju poprzez wielowymiarowe odkrywanie jego środowiska.

Widok na wieżę widokową na Śnieżniku, Masyw Śnieżnika, Kotlina Kłodzka

Kościół pw. św. Anny, Góra Parkowa, Głuchotały

Świeradów-Zdrój, Góry Izerskie

Innymi zadaniami krajoznawstwa jest zachęcenie do samodzielnych badań naukowych, rozwijanie przywiązania do „małej ojczyzny”, zachowania odrębności przyrody i dziedzictwa kulturowego, a także pogłębienie czynnego nastawienia do pracy zawodowo-społecznej, przede wszystkim w najbliższym otoczeniu.

Natomiast poznawanie walorów przyrodniczych, kulturowych i historycznych regionu oraz kraju w ramach procesu kształcenia, rozwijając zainteresowanie geografiami, historią i ochroną środowiska, to główne założenie szkolnego krajoznawstwa.

Do najbardziej popularnych przykładów szkolnego krajoznawstwa zalicza się wycieczki przedmiotowe (inicjowane i realizowane przez nauczycieli poszczególnych przedmiotów szkolnych) często mające formę zajęć terenowych, jak i wycieczki krajoznawczo-turystyczne (w tym specjalistyczne wycieczki prowadzone przez wykwalifikowanych przewodników, pilotów, instruktorów) oraz rajdy terenowe.

Przejawami szkolnego krajoznawstwa jest również organizowanie i udział uczniów w konkursach krasomówczych, konkursach krajoznawczych, turystyczno-krajoznawczych, funkcjonowanie szkolnych kół turystyczno-krajoznawczych, a także konkursy wiedzy krajoznawczej o regionie, miejscowości.

Warto zwrócić uwagę również na podkreślenie roli krajoznawstwa szkolnego w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 maja 2018 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki. Zgodnie z rozporządzeniem do celów szkolnego krajoznawstwa i turystyki zalicza się:

- poznawanie kraju, jego środowiska przyrodniczego, tradycji, zabytków kultury i historii,
- poznawanie kultury i języka innych państw,
- poszerzanie wiedzy z różnych dziedzin życia społecznego, gospodarczego i kulturalnego,
- wspomaganie rodziny i szkoły w procesie wychowania,
- upowszechnianie wśród uczniów zasad ochrony środowiska naturalnego oraz wiedzy o składnikach i funkcjonowaniu rodzimego środowiska przyrodniczego, a także umiejętności korzystania z zasobów przyrody,

- upowszechnianie zdrowego stylu życia i aktywności fizycznej oraz podnoszenie sprawności fizycznej,
- poprawę stanu zdrowia uczniów pochodzących z terenów zagrożonych ekologicznie,
- przeciwdziałanie zachowaniom ryzykownym, w szczególności w ramach profilaktyki uniwersalnej,
- poznawanie zasad bezpiecznego zachowania się w różnych sytuacjach.

Podsumowanie

Turystyka solidarnościowa może być odpowiedzialną formą angażowania młodych ludzi w niesienie pomocy społecznościom, które zostały poszkodowane w wyniku klęsk żywiołowych czy negatywnych zjawisk społeczno-ekonomicznych (wojna, kryzys ekonomiczny).

Pożądaną formą realizacji założeń turystyki solidarnościowej w warunkach szkolnych jest takie planowanie wycieczek szkolnych, które stworzy możliwość realizacji użytecznych celów podstawy programowej ukazującej wymiar relacji człowiek-środowisko. Proces ten powinien jednak w pierwszej kolejności uwzględniać bezpieczeństwo uczestników takich wycieczek krajoznawczych.

Biorąc pod uwagę przykład powodzi w 2024 r. na terenie województw dolnośląskiego, opolskiego czy małopolskiego, wydaje się, że społecznie odpowiedzialnym, a jednocześnie kształcącym działaniem będzie planowanie wycieczek właśnie w te rejony. Wycieczki te mogą koncentrować się zarówno na obszarach o charakterze kulturowym – wsie i miasta (np. Kłodzko, Wrocław, Opole i inne, mniejsze miasta), a także przyrodniczym (np. góry otaczające Kotlinę Kłodzką, Góry Opawskie, Góry Kaczawskie, Góry Izerskie), zwracając uwagę na zróżnicowanie oferty wyjazdu.

Turystyka solidarnościowa stanowi zatem wartościową formę łączenia edukacji z realnym wsparciem dla potrzebujących, pokazując młodym ludziom, jak podróżowanie może przyczynić się do budowania solidarności i odpowiedzialności społecznej.

Fotografie: Dawid Abramowicz